

Biofizika I

1. Bevezetés, sugárzások

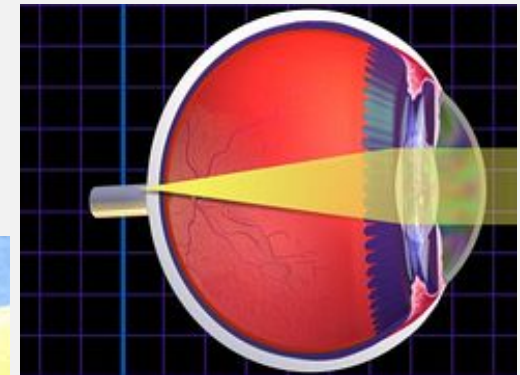
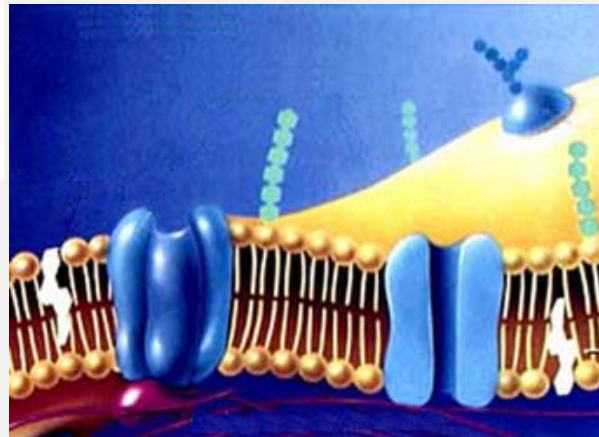
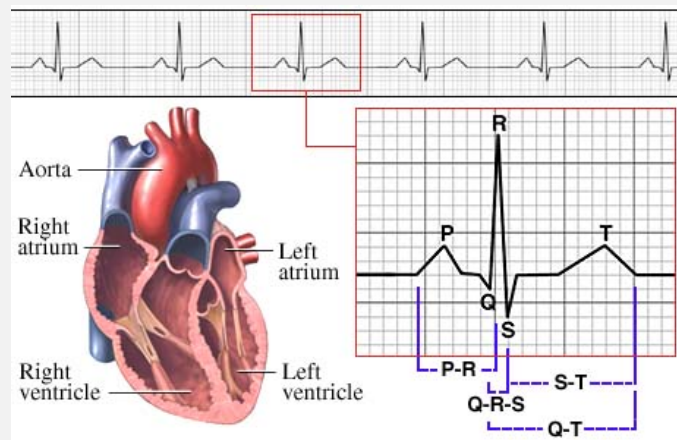
Liliom Károly

2023. 09. 06.

Mi a biofizika tárgya?

Biológiai jelenségek fizikai leírása/értelmezése

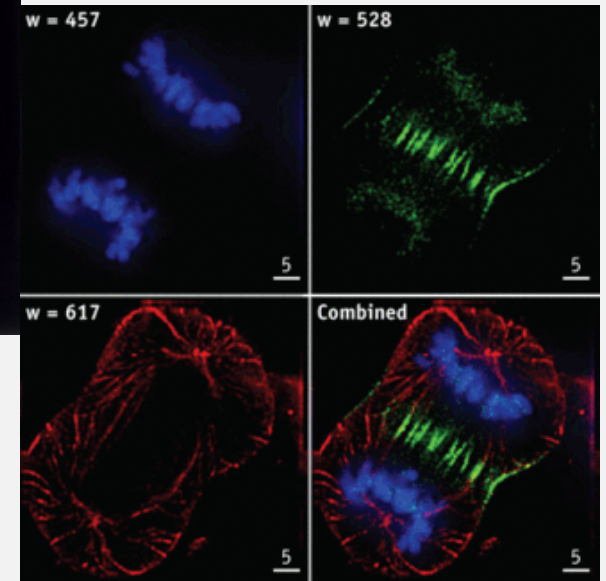
Pl. szívműködés, membránok szerkezete és működése, érzékelés stb.

Mi a biofizika tárgya?

A biológiában és orvostudományban alkalmazott fizikai módszerek tárgyalása

Pl. EKG, röntgendiagnosztika, mikroszkópos technikák stb.

Tudomány, tudományos módszer

Adatok gyűjtése = megfigyelés, kísérlet (tervezett megfigyelés)

Adatok elemzése = kapcsolatok keresése a megfigyelt jelenségekben

Kapcsolat = modell (függvény) alkotása, amely leírja az ismert jelenségek (függő változó) tulajdonságait adott körülmények (független változó) mellett
például változtatom egy röntgencső tulajdonságait (anódáram, anód anyaga) és keresem ezen paraméterek kapcsolatát a keletkezett röntgensugárzás jellemzőivel

A modell-alkotás mindig egyszerűsítés is. A modell alapján olyan, az ismert jelenségek körén túlmutató következtetést teszünk, amelyet kísérletileg ellenőrizhetünk. Az eredmény vagy megerősíti a modellt, vagy új (összetettebb) modell alkotását követeli meg = a tudományos modell *falszifikálható* = ki kell állnia a gyakorlat próbáját = mindig a kísérleti tényeké a döntő szó!

Tudományos ismeretek \approx a rendelkezésünkre álló modellek együttese

Orvostudomány, fogorvostudomány...

(bio)fizika – matematika

(képlettár)

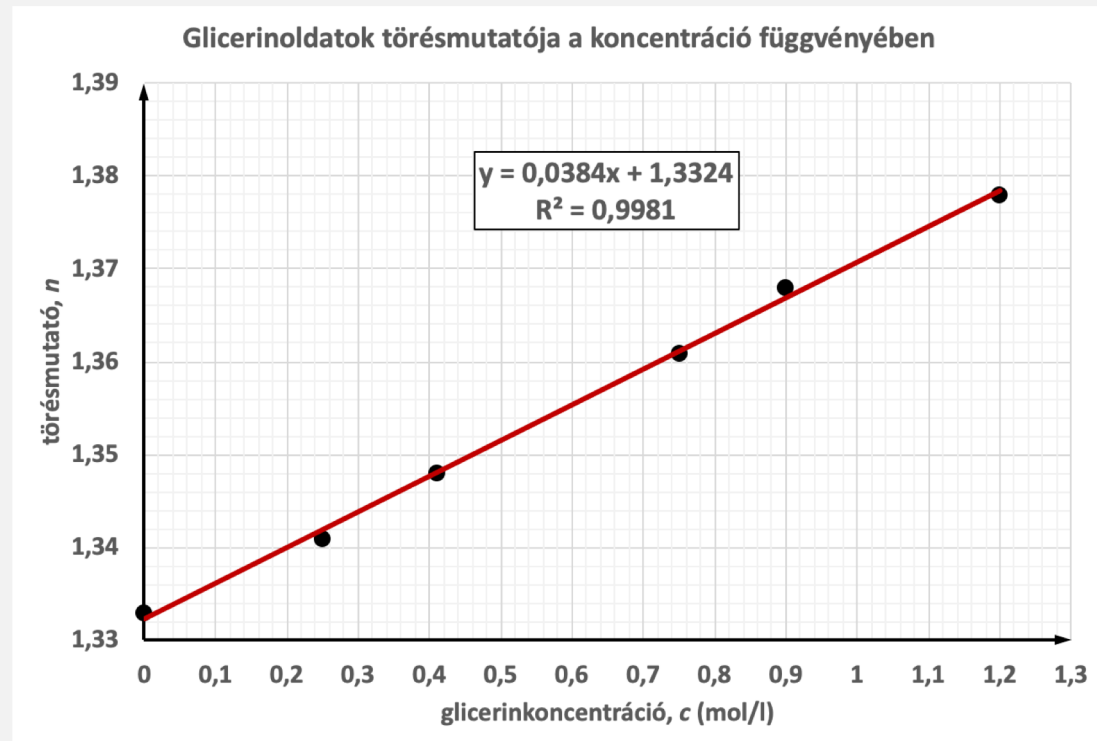
- törekszünk arra, hogy az egyes változók (paraméterek) hatását más tényezőktől függetlenül vizsgáljuk
- Occam borotvája – két, az adott jelenséget egyformán jól leíró magyarázat közül azt érdemes választani, amelyik amelyik a kevesebb számú feltételezést tartalmaz
- matematikai modell = függvénykapcsolat
- példa: híg oldat törésmutatójának változása az oldat koncentrációjának függvényében:
 $n = n_0 + k \cdot c$ (képlet?)

amit használunk:

- lineáris függvény
- hatványfüggvény
- exponenciális és
logaritmussfüggvény
- szinuszfüggvény

amit érdemes átnézni:

- egyenletek rendezése
- mértékegységek
- vektorok

Fizikai alapismeretek

Biofizikai és Sugárbiológiai Intézet
Semmelweis Egyetem - Általános Orvostudományi Kar

[Kezdőlap](#) [Oktatás](#) [Kutatás](#) [Szolgáltatás](#) [Munkatársak](#) [Elérhetőségek](#)

Általános Orvostudományi Kar

- Az orvosi biofizika matematikai és fizikai alapjai
- Biofizika Gyakorlatok
- Demonstrátori munka
- Modellmembránok
- OMHV intézkedési terv
- Orvosi biofizika I.
- Orvosi biofizika II.
- Orvosi statisztika, informatika és telemedicina

Fogorvostudományi Kar

- A biofizika fizikai alapjai
- Biofizika Gyakorlatok
- Biofizika II. (FOK)
- Demonstrátori munka
- Fogorvosi anyagtudomány fizikai alapjai
- Modellmembránok
- OMHV intézkedési terv

Gyógyszerésztudományi Kar

- A biofizika fizikai alapjai
- Biofizika 1. (GyTK)

A biofizika fizikai alapjai
2021-2022

[Leírás](#) [Előadások](#) [Vizsga](#)

Általános információk

Szabadon választható tárgy:

14 óra elmélet tömbösítve az első 4 oktatási héten.

Az előadások az EOK Békésy előadótermében lesznek (Tűzoltó u. 37-47) hétfőn 18:40-20:10 között és csütörtökön 17:05-18:35 között.

Előadók: Dr. Kósa Nikoletta, Dr. Orosz Ádám, Dr. Zolcsák Ádám.

A záróteszt az 5. oktatási héten lesz, pontos időpontját később közöljük.

A tantárgy rövid leírása

A tárgy célja a középiskolai oktatás hiányosságainak pótlása, az orvosi biofizika megértéséhez szükséges ismeretek összefoglalása.

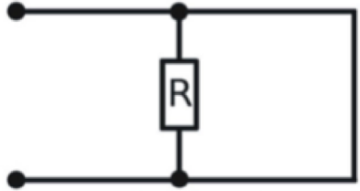
A tantárgy elsajátításához szükséges segédanyagok (könyv, jegyzet, egyéb)

 [alapfizika jegyzet \[pdf\]](#)

Fizikai alapismeretek

Vizsgareleváns kiegészítő anyag
az „orvosi biofizika“ és „biofizika“ kurzusokhoz

Összeállította: Dr. Tölgyesi Ferenc, egyetemi docens

AZ ELLENÁLLÁS HIÁBAVALÓ

Semmelweis Egyetem
Biofizikai és Sugárbiológiai Intézet
2016

A leggyakrabban használt fogalmak: energia (munka, teljesítmény), impulzus (momentum), erő (térerősség), mozgások leírása (sebesség, gyorsulás)...

Miről lesz szó az első félévben?

1	Bevezetés a biofizikába, sugárzások jellemzése, elektromágneses spektrum	2023.09.06	Dr. Liliom Károly
2	Geometriai optika: Fermat-elv, fénytörés, lencsék képalkotása, mikroszkóp	2023.09.13	Dr. Schay Gusztáv
3	Hullámoptika: Huygens-elv, fényelhajlás, interferencia, lencsék felbontóképessége	2023.09.20	Dr. Schay Gusztáv
4	Fényszóródás, abszorpció, visszaverődés, színlátás	2023.09.27	Dr. Liliom Károly
5	Anyagszerkezet: atomok, molekulák, kristályok	2023.10.04	Dr. Liliom Károly
6	Hőmérsékleti sugárzás, az emberi test emissziója, az infradiagnosztika alapjai	2023.10.11	Dr. Schay Gusztáv
7	Lumineszcencia és alkalmazásai az orvostudományban	2023.10.18	Dr. Liliom Károly
8	A lézerek működési elve, típusai, orvosi alkalmazásai	2023.10.25	Dr. Haluszka Dóra
9	Modern mikroszkópos technikák	2023.11.01	Dr. Haluszka Dóra
10	A fény biológiai hatásai, orvosi alkalmazások	2023.11.08	Dr. Haluszka Dóra
11	Röntgensugárzás előállítása, spektruma, kölcsönhatása az anyaggal	2023.11.15	Dr. Liliom Károly
12	Röntgendiagnosztikai módszerek	2023.11.22	Dr. Liliom Károly
13	Magsugárzások jellemzői, az izotópos nyomjelzés	2023.11.29	Dr. Liliom Károly
14	Magsugárzások klinikai alkalmazásai:	2023.12.06	Dr. Liliom Károly

Sugárzások

Sugárzás: energia kibocsátása és terjedése

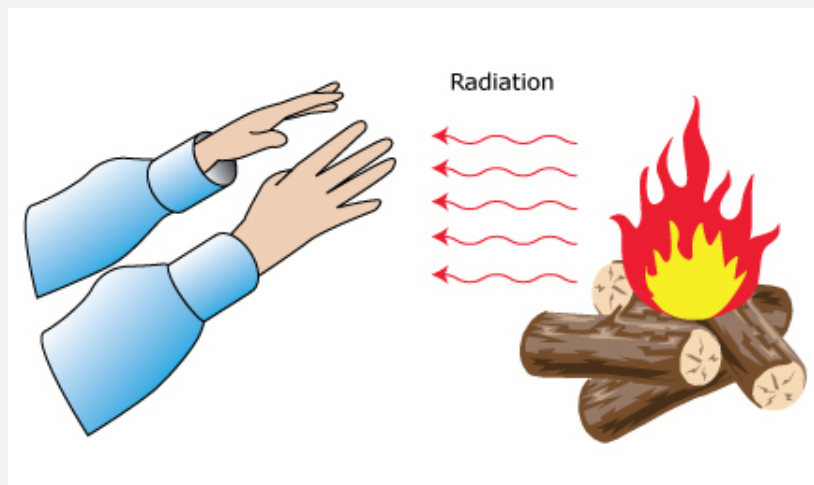
Milyen példákat tapasztalunk magunk körül?

hang

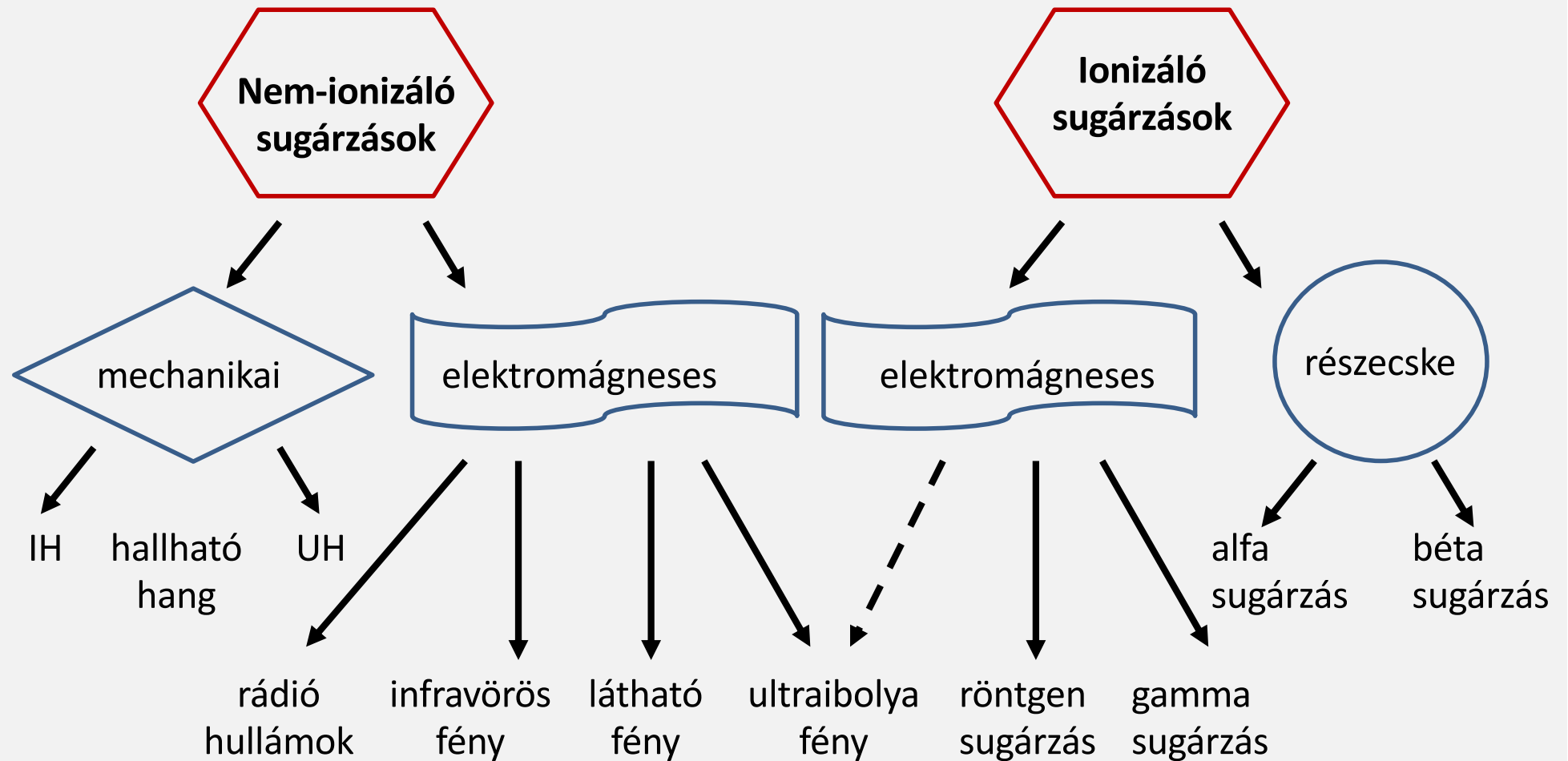
fény

rádióhullámok

magsugárzások

Sugárzások osztályozása

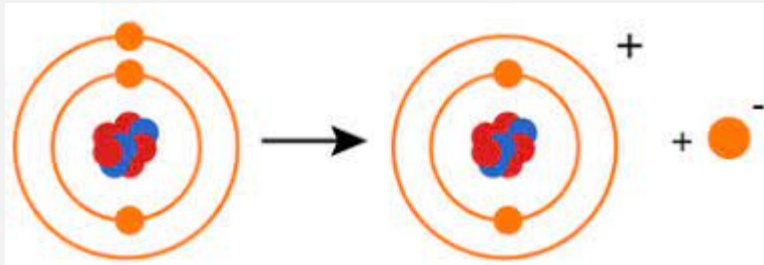
Sugárzások osztályozása

Nem-ionizáló
sugárzások

Ionizáló
sugárzások

Mi az osztályozás alapja?

IONIZÁCIÓ

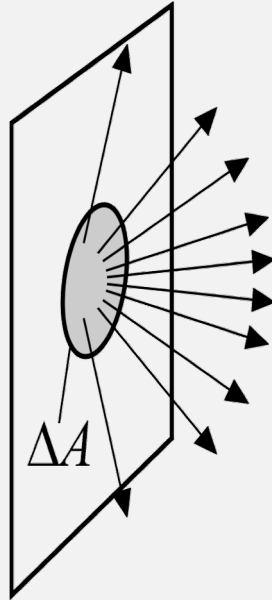

Az ionizáció létrejöttéhez az elektronnak energiát kell felvennie a sugárzásból.
Az ionizációs energia (fémeknél kilépési munka) az adott anyagra jellemző.

Sugárzásokat jellemző mennyiségek

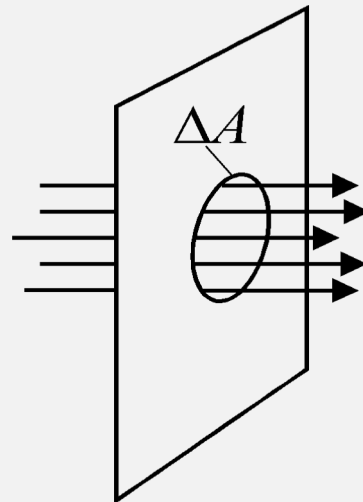
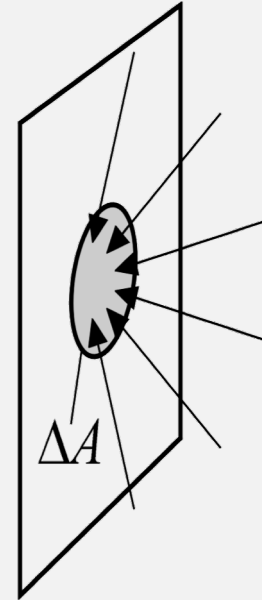
kisugárzott felületi teljesítmény:

$$M = \Delta P / \Delta A = \Delta E / \Delta t \Delta A$$

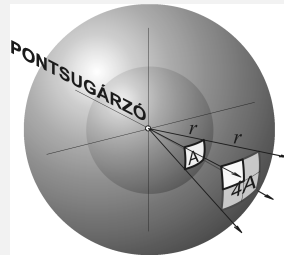
besugárzott felületi teljesítmény:

$$E_{be} = \Delta P / \Delta A \text{ (W/m}^2\text{)}$$

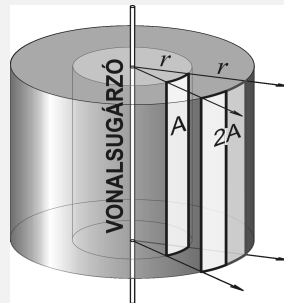
sugárzás intenzitása = sugárzásra
merőleges irányban egységnyi
felületen egységnyi idő alatt
átáramló energia
 $J_E = \Delta E / \Delta t \Delta A$

Sugárforrások osztályozása

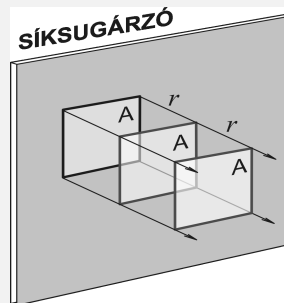
Pontsugárzó forrás:

$$A \sim r^2 \rightarrow J \sim 1/r^2$$

Vonalsugárzó forrás:

$$A \sim r \rightarrow J \sim 1/r$$

Síksugárzó forrás:

$$A \sim \text{állandó} \rightarrow J \sim \text{állandó}$$

Hullámok általános leírása

Rezgés (oszcilláció) következtében kialakuló,
térben és időben periodikus jelenség, amelyben energia terjed

de a hullámok különbözhetnek
az energia fajtája
az energia mennyisége
a terjedés mechanizmusa szerint

Jellemző mennyiségek:

Térbeli periodicitás - *hullámhossz*

$$\lambda \text{ [m]}$$

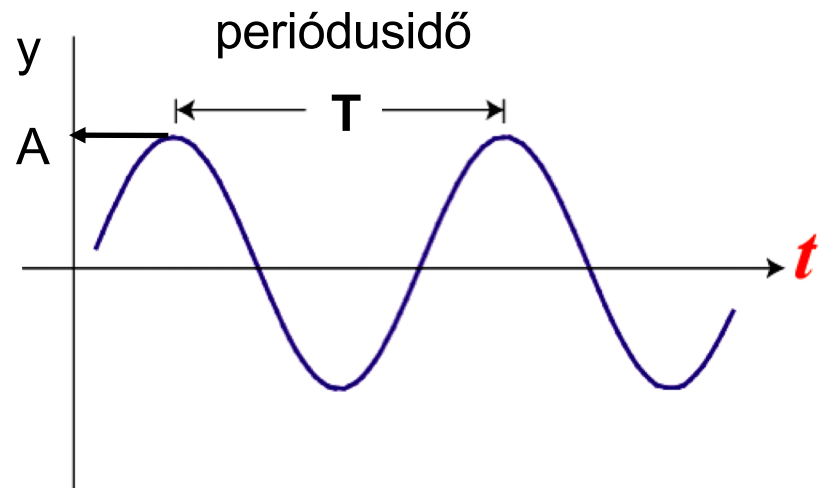
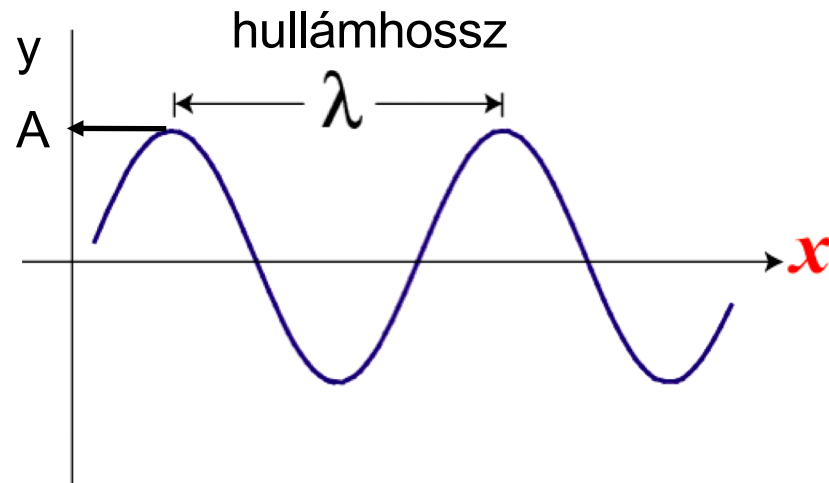
Maximális kitérés - *amplitúdó*

$$E \sim A^2$$

Időbeli periodicitás

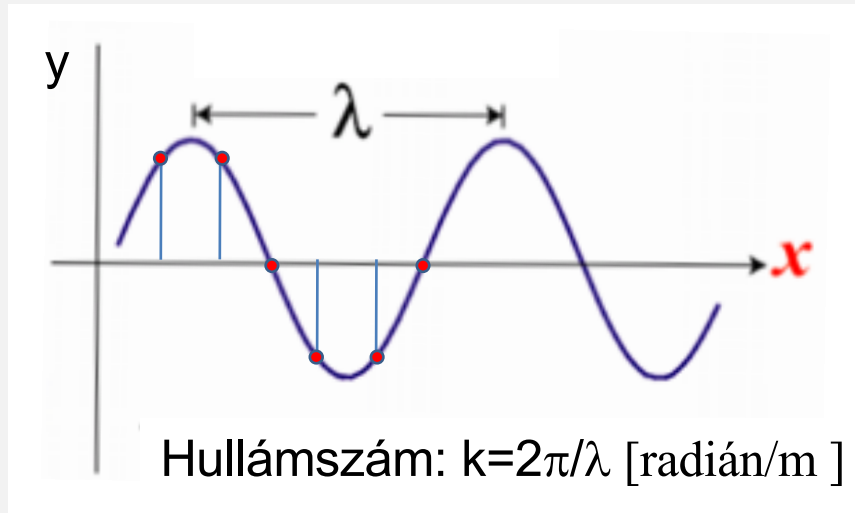
$$f = \frac{1}{T} \left[\frac{1}{s} \right] \quad \begin{array}{l} \text{- periódusidő} \\ \text{- frekvencia} \end{array}$$

hullámsebesség: $c = \lambda/T = \lambda f$

Fázis: kitérési állapot

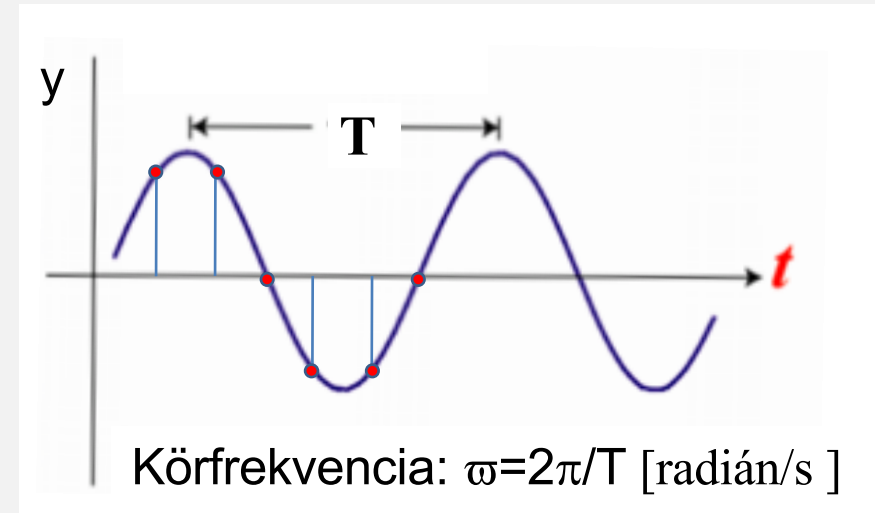
térben vizsgálva

$$\phi(x)=kx+\phi_0$$

időben vizsgálva

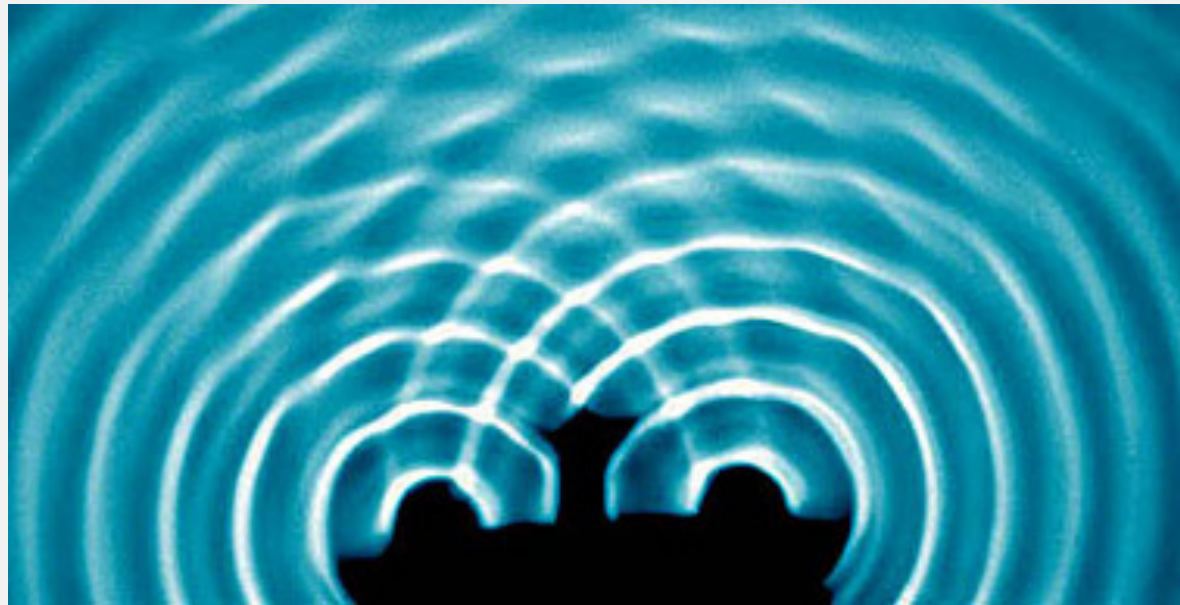
$$\phi(t)=\omega t+\phi_0$$

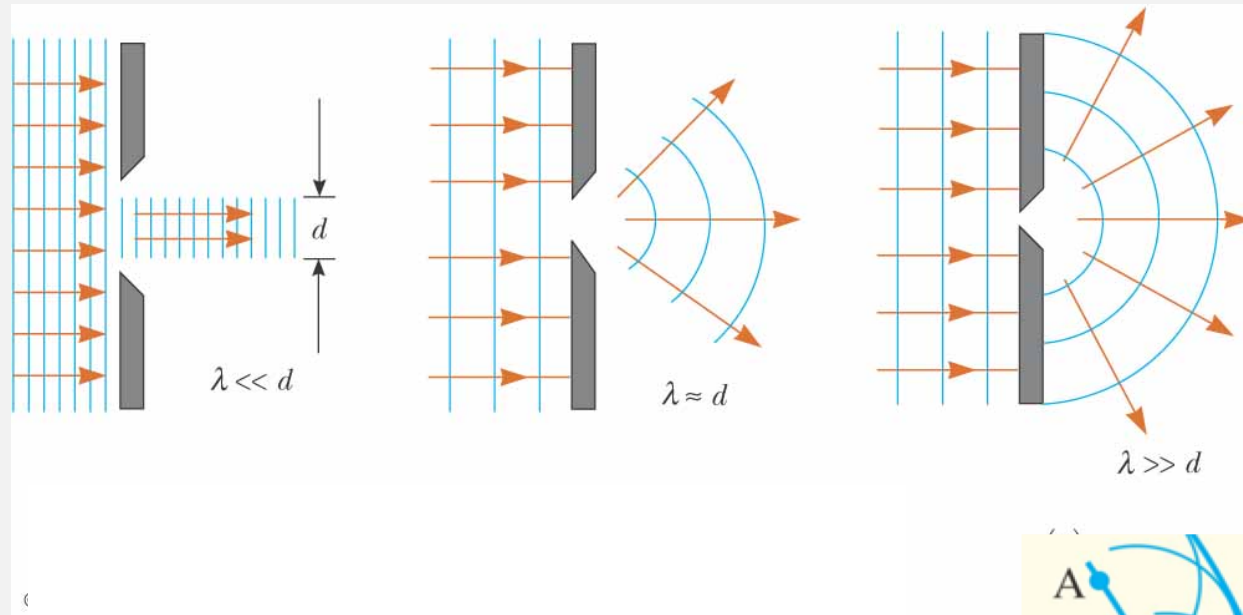
$$\phi=\omega t+kx+\phi_0$$

Hullámtermészetet bizonyító jelenségek:

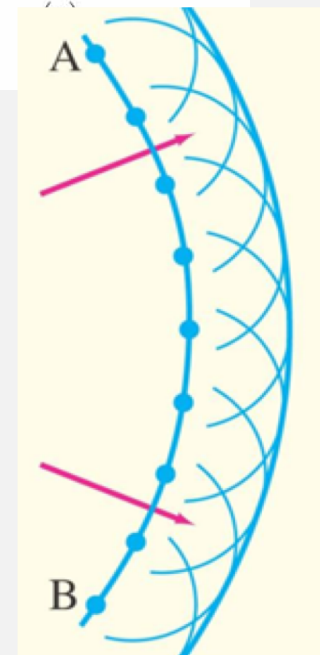
- elhajlás
- szuperpozíció/interferencia
- polarizáció

Hullámok elhajlása

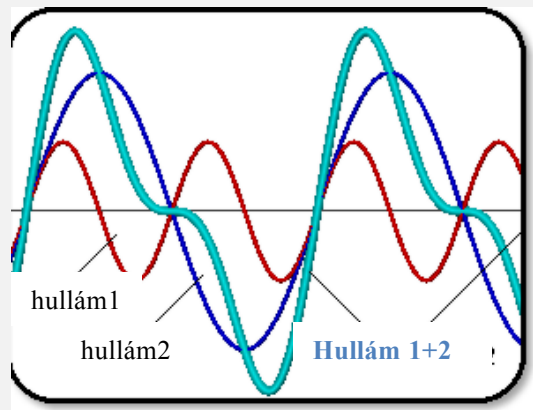

Huygens-elv: egy hullámfelület minden pontjából elemi hullámok indulnak ki. Az új hullámfelület az elemi hullámok burkolófelülete.

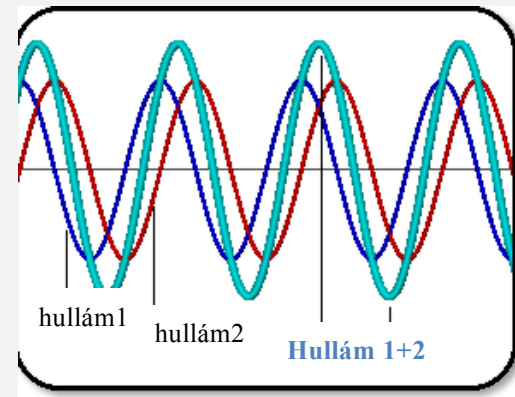

Szuperpozíció: az eredő kitérés a találkozó

hullámok kitéréseinek összege, azaz a tér egyes pontjaiban a jelenlévő rezgések összeadódnak

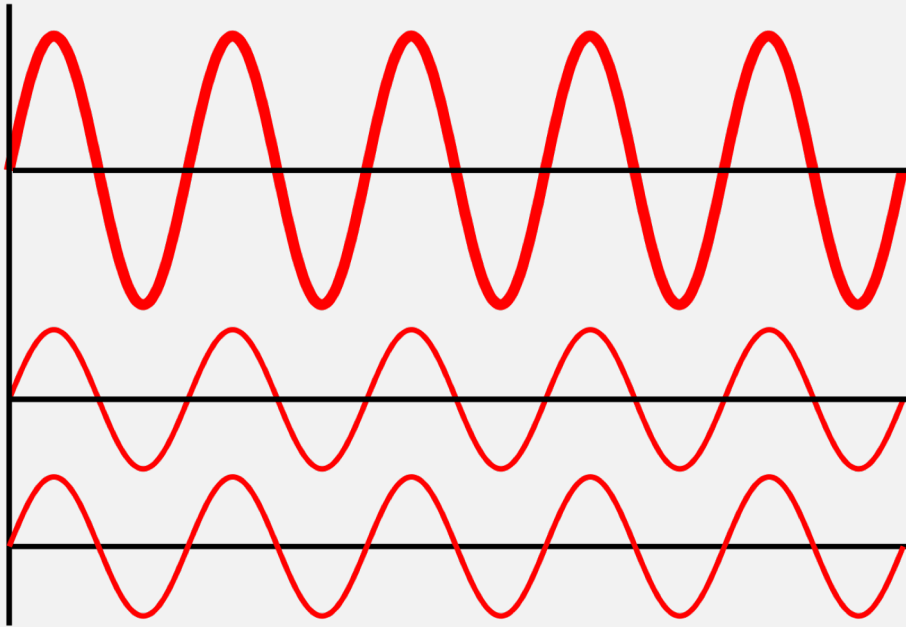
nem azonos frekvencia

azonos frekvencia

Interferencia - koherens hullámok szuperpozíciója

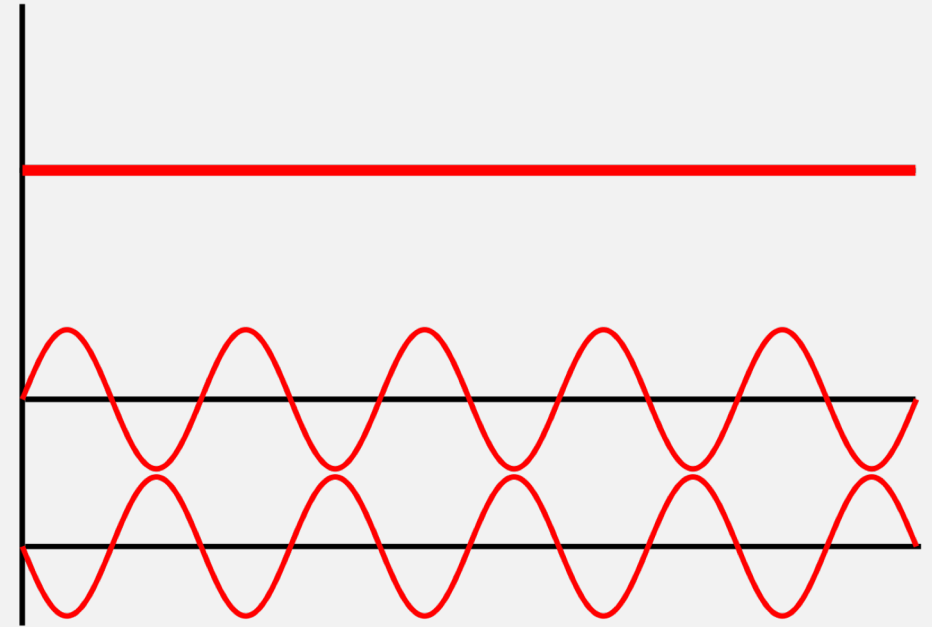
(koherens hullámok: a fáziskülönbség állandó)

azonos fázis

pozitív interferencia

$$\Delta\Phi = 0^\circ$$

ellentétes fázis

negatív interferencia

$$\Delta\Phi = 180^\circ$$

A fény természete

Hullám?

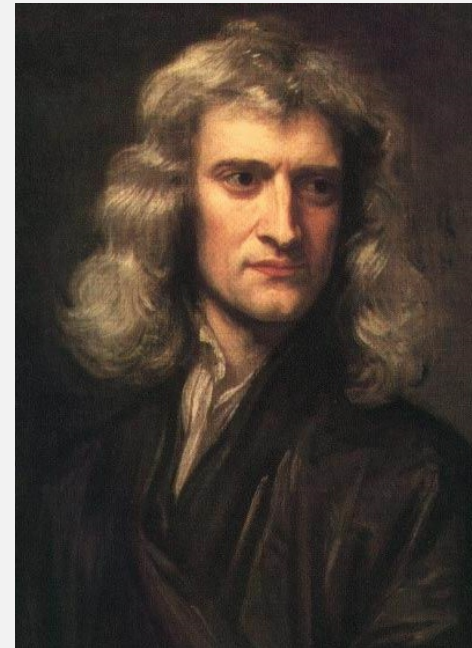

Christian Huygens

(1629 - 1695)

Traité de la lumière
1690

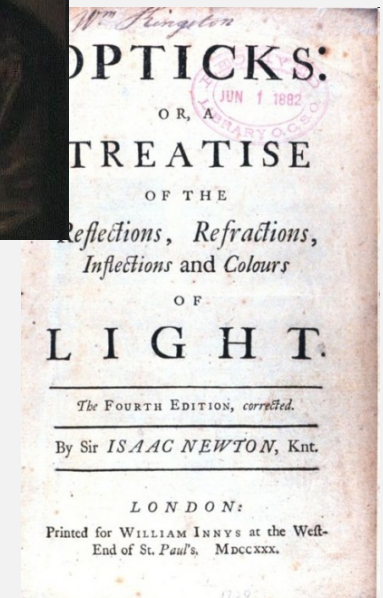
Részecske?

Isaac Newton

(1642 - 1727)

Opticks
1704

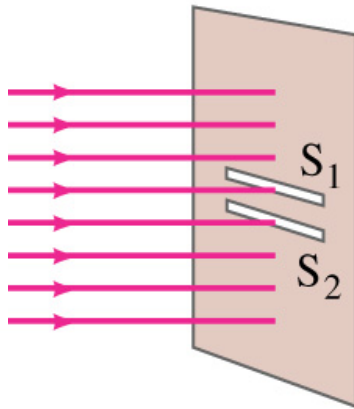
Thomas Young
(1773-1829)

A fény hullám vagy részecske?

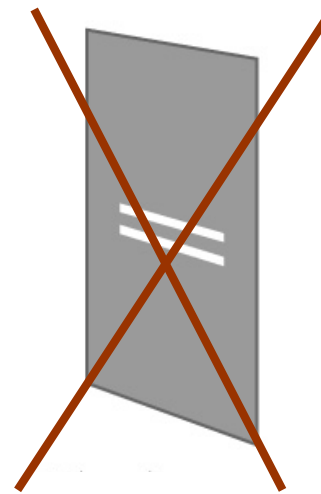
1. Young kétréses kísérlete

Mit látunk az ernyőn?

Fénysugár

ha részecske

ha hullám

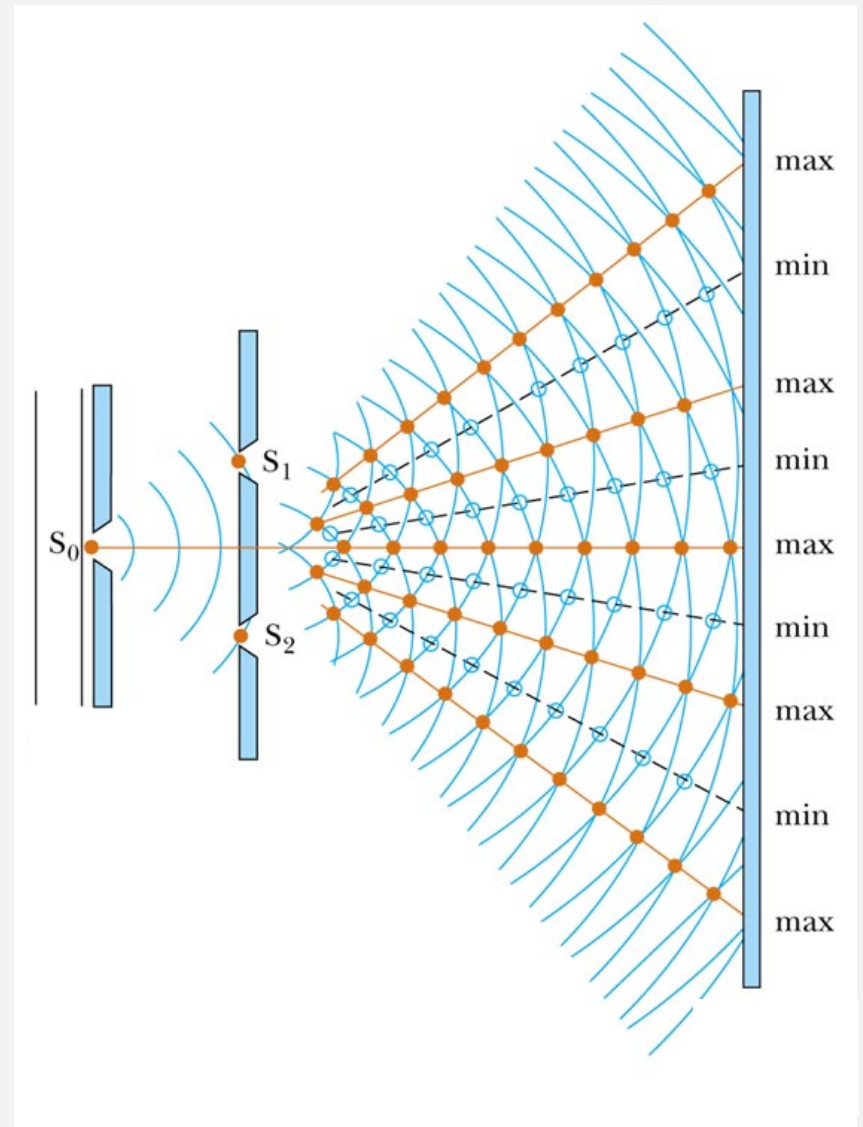
Young kísérletének magyarázata

S_1 és S_2 rések elemi hulláforrások

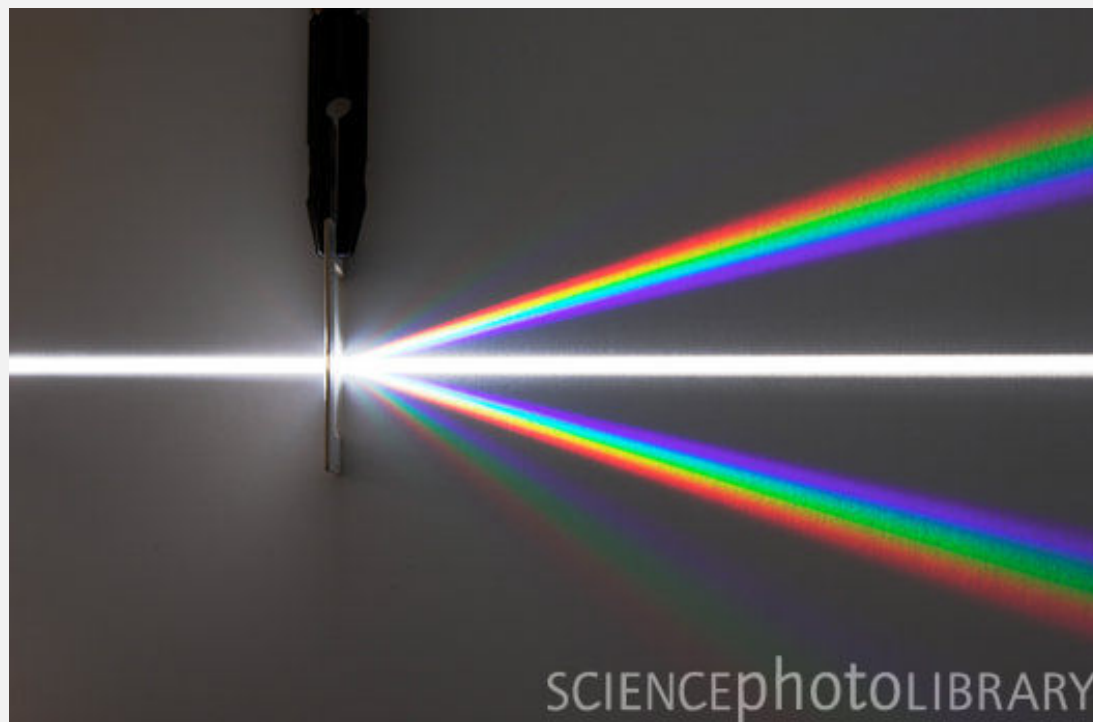
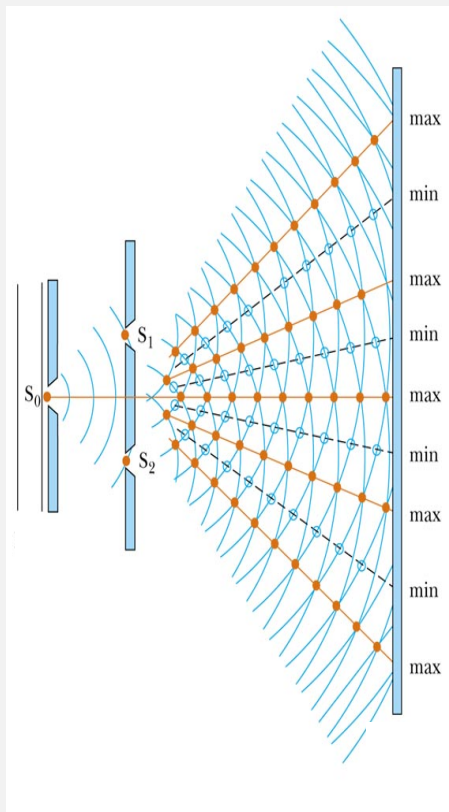
A résekből kiinduló hullámok ugyanabból
a hullámfrontból származnak, tehát azonos
fázisban vannak!

interferencia

Fehér fény felbontása optikai ráccsal

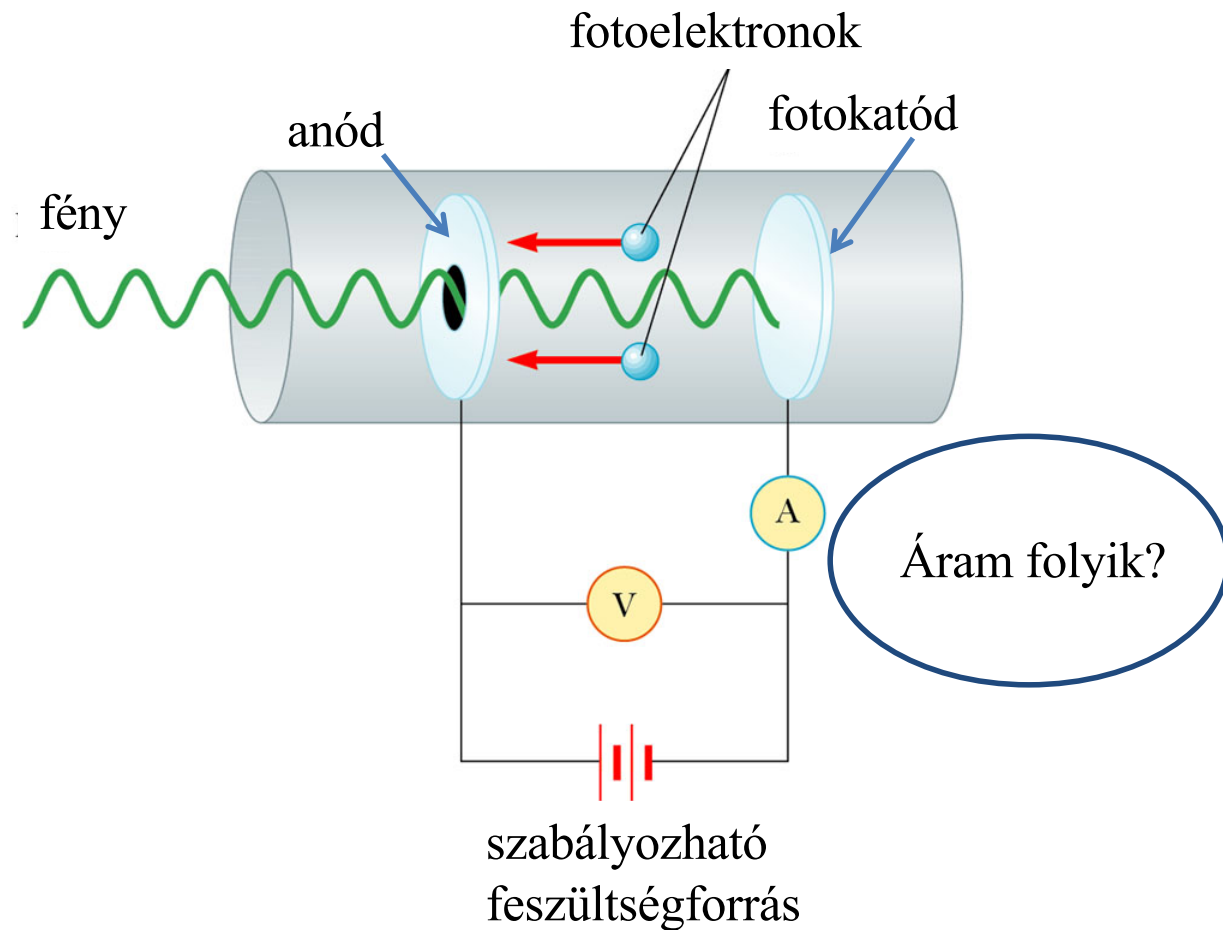

A fény hullám vagy részecske?

2. Hertz kísérlete

Heinrich Hertz
1887

Fotoelektromos effektus

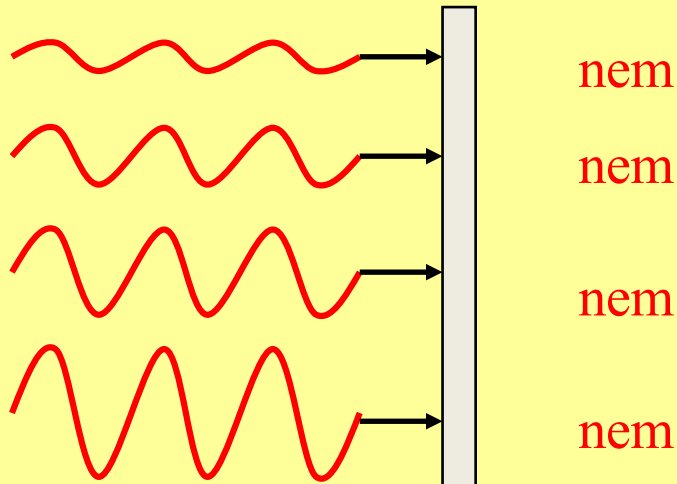
Megvilágító fény

azonos szín / hullámhossz

azonos amplitúdó

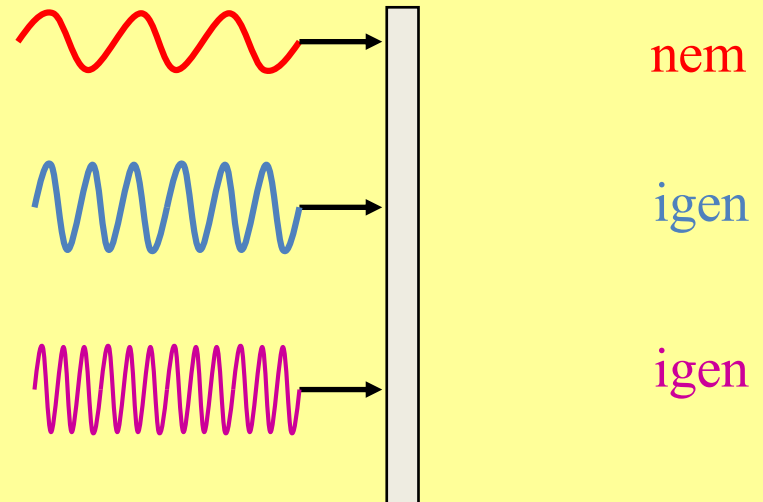
növekvő
amplitúdó / intenzitás

Folyik áram?

változó szín / hullámhossz

Folyik áram?

Nem folyik áram, amíg a frekvencia nem halad meg egy kritikus értéket !

Mi a jelenség magyarázata?

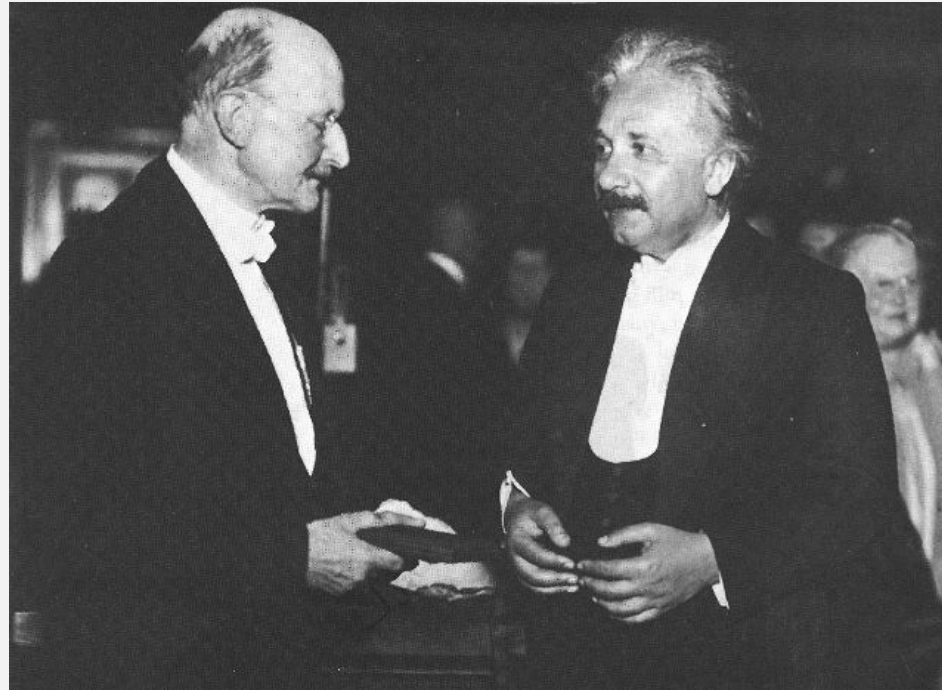
- A jelenség értelmezése a hullámtermészettel nem lehetséges
- Plank (1900): az elektromágneses hullámok energiája csak diszkrét értékeket vehet fel:

$$E = hf$$

(Plank fenti hipotézisét tekintjük a kvantumelmélet születésének)

- Einstein (1905) – magyarázat a kvantumelmélet alapján

Max Planck

Albert Einstein

Fizikai Nobel-díj 1918
a kvantumelméletért

*"in recognition of the services he rendered
to the advancement of Physics
by his **discovery of energy quanta**".*

Fizikai Nobel-díj 1921
a fotoelektromos hatás magyarázatáért

*for his services to Theoretical Physics,
and especially for his **discovery**
of the law of the photoelectric effect".*

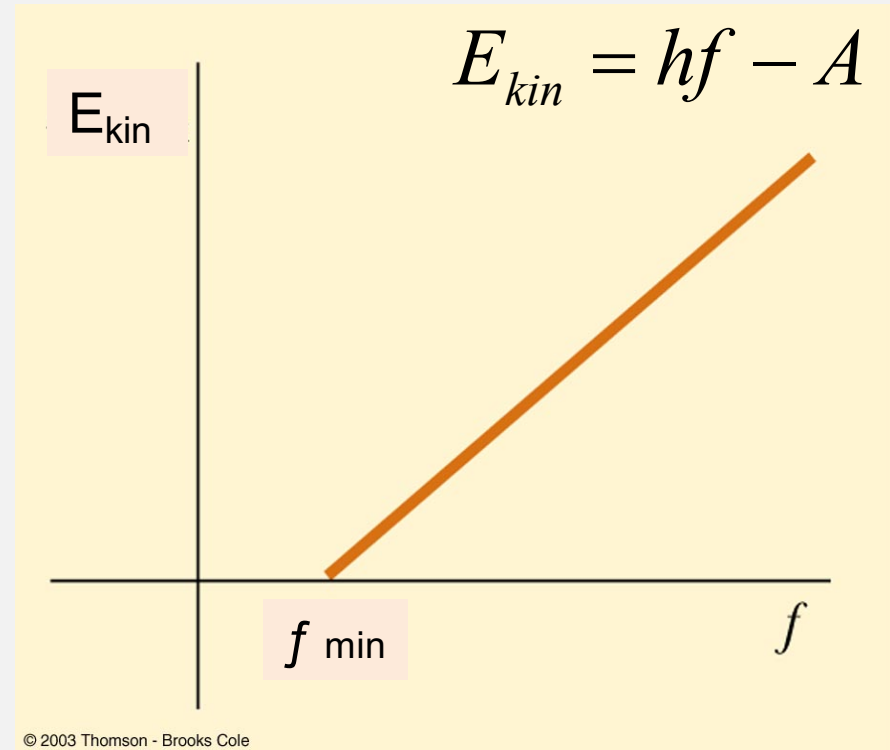
Einstein magyarázata (1905)

- A fény kvantált természetű, energiacsomagokban terjed
- A foton energiája: $E = hf$
- A foton az elektronnal való ütközéskor átadja teljes energiáját, ha ez az energia *legalább akkora*, mint az elektron kilépési munkája (= A)
- Ha az energia kisebb, mint a kilépési munka, nincs áram (nem lépnek ki elektronok)
- 1 foton – 1 elektron kölcsönhatás
- A kilépő elektron mozgási energiája: $E_{kin} = hf - A$

Einstein magyarázata és a határfrekvencia

A kilépő elektron mozgási energiája egyenesen arányos a sugárzás frekvenciájával – a kölcsönhatás létrejöttéhez szükséges legkisebb frekvencia fölött!

Ez az érték a fotokatód anyagára jellemző: $A = hf_{\min}$

A fény kettős természetű

Részecske – energiája kvantált, “adagja” a foton

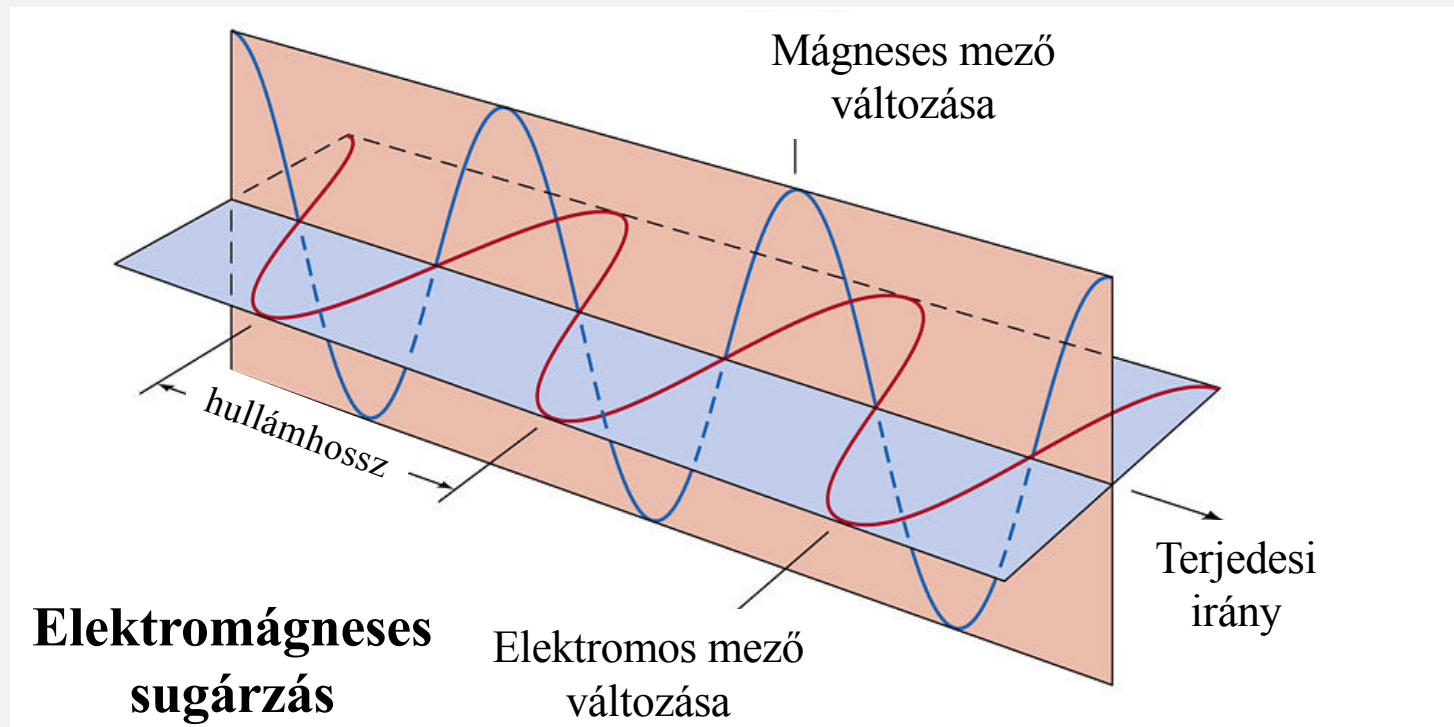
Egy foton energiája:

$$E = hf = h \frac{c}{\lambda}$$

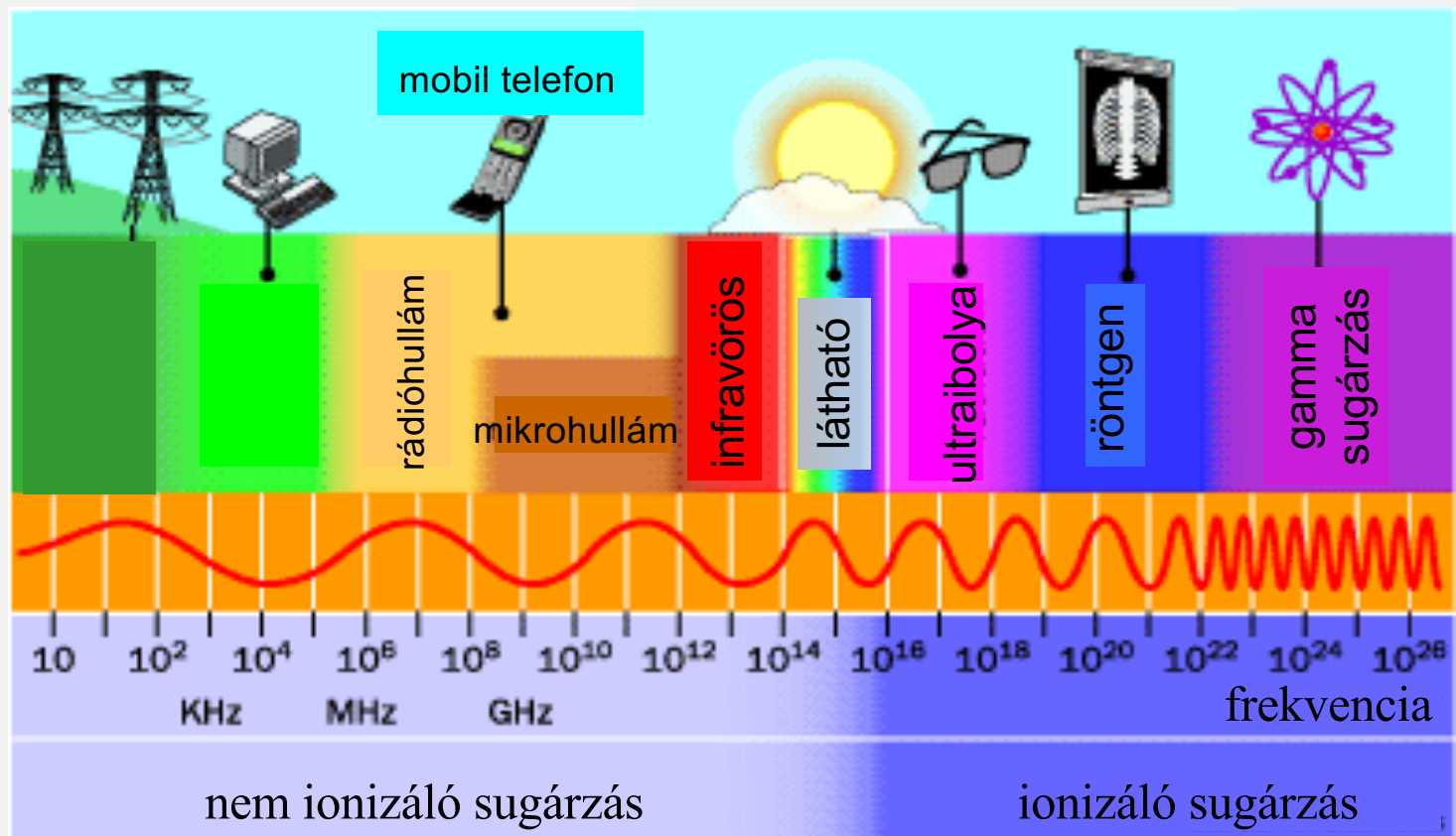
Nyugalmi tömege nincs!

A fény kettős természetű

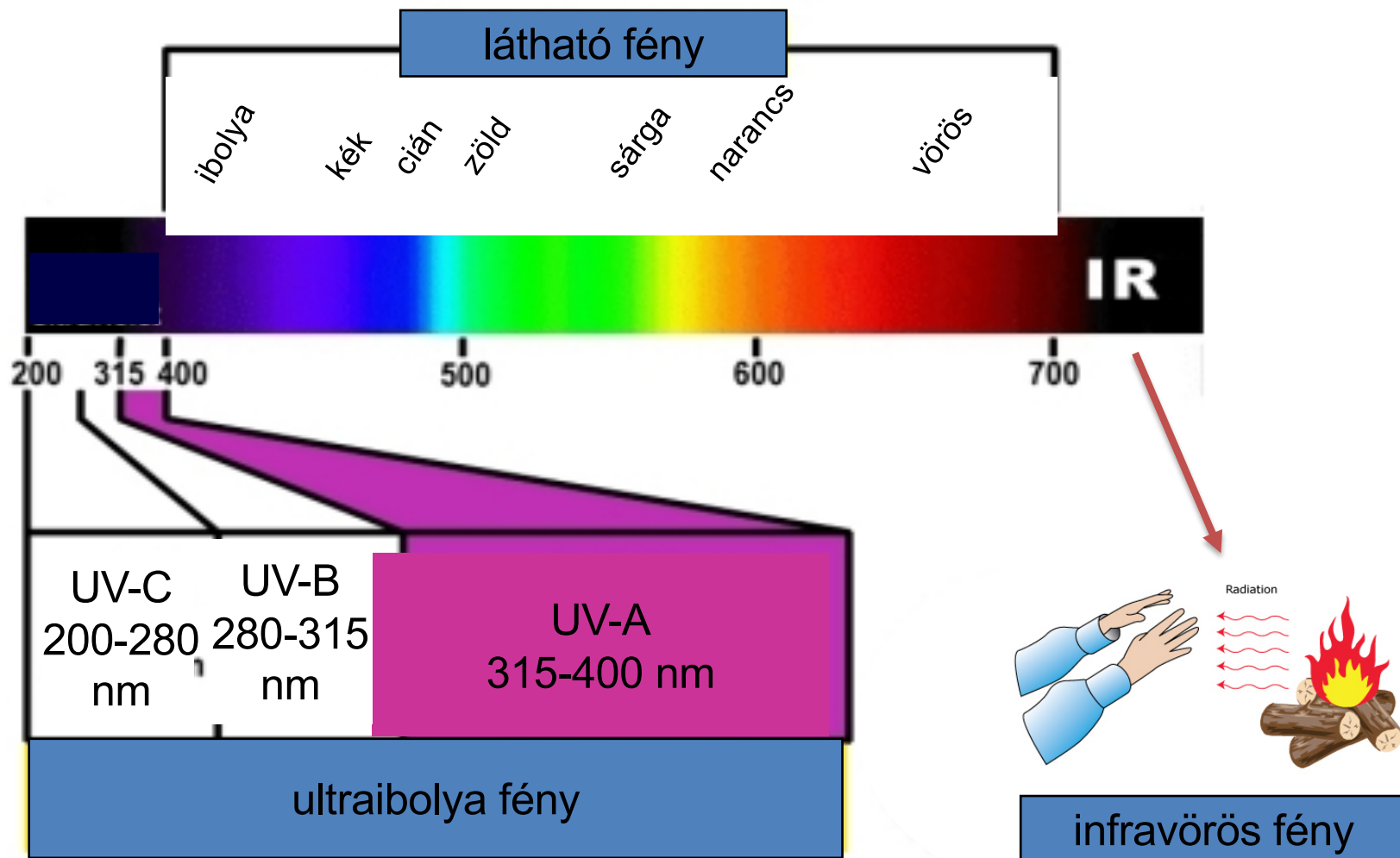
Hullám – transzverzálisan, szinuszosan változó elektromos és mágneses térerősség, elhajlási- és interferencia-jelenségeket mutat, hullámként terjed

Az elektromágneses spektrum

Az optikai tartomány

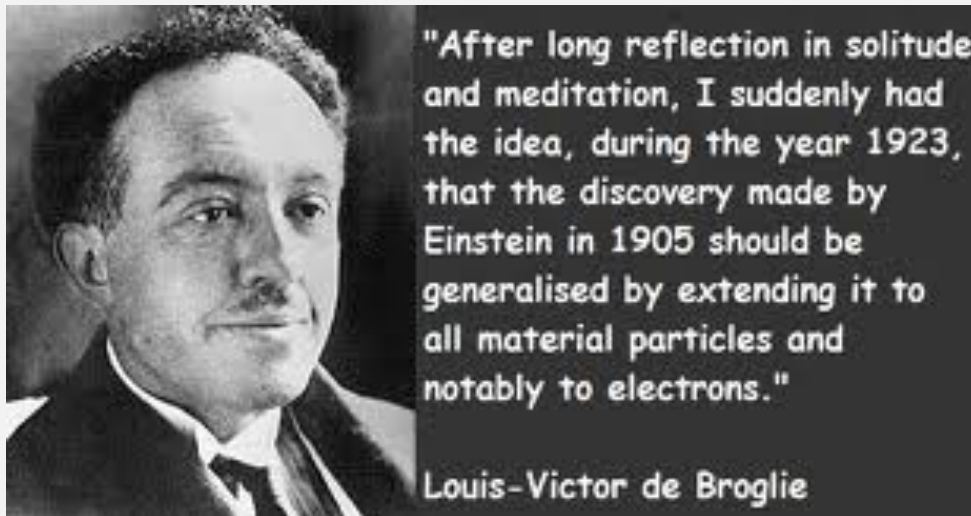

Miért csak a fény lenne kettős természetű?

Louis de Broglie hipotézise:

minden részecskének van hullámtermészete

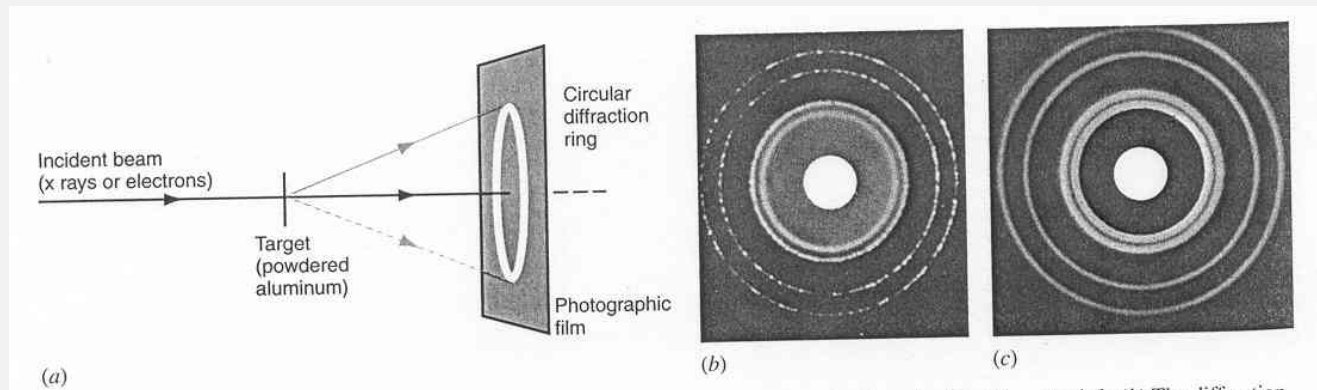
Az elektron impulzusa: $p = m_e v$
az elektronhullám hullámhossza:

$$\lambda = h / p$$

fizikai Nobel-díj: 1929

A részecskék hullámtermészete

Az elektronnyaláb olyan elhajlási vagy interferencia képet hoz létre, mint a fény.

**Clinton Joseph
Davisson**

**George Paget
Thomson**

fizikai Nobel-díj, 1937

*"for their experimental discovery of the
diffraction of electrons by crystals"*

Ellenőrző kérdések

Mi a sugárzás?

A hullámok jellemző paraméterei

A fény kettős természete

Fizikai mennyiségek és mértékegységük

hullámhossz

frekvencia

energia

intenzitás

momentum/lendület

Kapcsolódó fejezetek:

Damjanovich, Fidy, Szöllősi: Orvosi Biofizika

II. 2. 1.

2.1.1

2.1.2

2.1.3

2.1.4

2.1.5

2.1.8